

faydalandığı kaynakların adlarını da verir. Eser yayımlanmıştır (Bulak 1301). 2. *el-Vesiletü'l-‘uzmâ fî şemâ‘ili'l-Muş-tafâ*. Dede Efendi'nin İstanbul kadılığı ve Rumeli kazaskerliği görevlerinde bulunduğu sırada yazdığı bu Arapça eser bir fâtiha, bir basîre, üç bab, bir hâtime ve bir tezyîlden oluşmaktadır. Fâtiha kısmı Hz. Peygamber'in övgüsüne tahsis edilmiş, basîrede onun doğduğu ayda gösterilen sevinç ve neşeler, bablarda yaratılışı ve dünyaya rahmet olarak gönderilmesi, hâtimede âhirete intikali anlatılmış, tezyîlde ise Hz. Peygamber'i sevmenin gereği üzerinde durulmuştur. Eser önce *el-Midhatü'l-kübrâ* ile birlikte (Bulak 1301), daha sonra Tabersî'nin *Mekârimü'l-ahlâk*'ının hâmişinde (Kahire 1311) ve ayrıca tek başına (Haydarâbâd 1331) yayımlanmıştır. 3. *en-Nûshatü'l-kübrâ fî vilâdeti hayri'l-verâ. Dede Mevlidi* diye bilinen bu Türkçe eserini müellif Magosa'da sürgünde iken bazı ilâvelerle *Kitâbü's-Şemâ‘il fî hak-kı hayri'l-evâhîr ve'l-evâ‘il* adıyla Arapça'ya çevirmiş, ancak daha sonra bazı ilâveler yaparak tekrar Türkçe'ye tercüme etmiştir. Dede Efendi, II. Mustafa'ya takdim ettiği bu eserin baş tarafında Şeyhülislâm Feyzullah Efendi'nin ilmi şahsiyetini de övmüştür. Eserin 1147'-de (1734-35) istinsah edilmiş bir nüshası Nuruosmaniye Kütüphanesi'nde bulunmaktadır (nr. 3218). 4. *el-Vaşfû'l-mahmûd fî menâkıbı'l-âbâ‘ ve'l-cüdûd*. Müellif bu eserinde kendi silsilesini kaydetmekte ve soyunu Şems-i Tebrizî'ye kadar götürmektedir (Osmanlı Müellifleri, I, 308). 5. *Risâle fi's-siyâseti's-şer‘iyye*. Bu Arapça kitap kendi türündeki eserlerle büyük benzerlik göstermektedir. Eserin bir nüshası Köprülü Kütüphanesi'ndedir (I. kısım, nr. 62/2, vr. 31^b-45^a). 6. *Ahkâm-ı Müfide. Tekmiletü's-Şekâik*'te adı geçen (s. 81) bu fikhî eserin hangi dilde yazıldığı tesbit edilememiştir. 7. *Şerhu Risâleti'l-kıyâs*. Mantıkla ilgili Arapça bir eser olup basılmıştır (Zirikli, *el-A‘lâm*, VII, 100).

BİBLİYOGRAFYA :

Defterdar Sarı Mehmed Paşa, *Zübde-i Vekâyi'ât* (haz. Abdülkadir Özcan), Ankara 1993, s. 728, 737, 785, 794, 796, 823; Silâhdar, *Nusret-nâme*, s. 143, 201; Şeyhî, *Vekâyiü'l-fuzalâ*, II, 66, 124, 133, 171, 177, 185, 194, 222, 226, 272, 281, 289, 310, 334, 338, 375, 386, 409, 491, 523, 579; Râşid, *Târih*, III, 39, 93; İsmet, *Tekmiletü's-Şekâik*, s. 80-81; *Sicill-i Osmânî*, IV, 229; *Osmanlı Müellifleri*, I, 307-308; Serkis, *Mu‘cem*, I, 611; *Hediyetü'l-‘ârifin*, II, 321; Zirikli, *el-A‘lâm*, VII, 100; Kehhâle, *Mu‘cemü'l-mu‘ellifin*, IX, 298-299.

CEVAT İZGİ

DEDE ÖMER RÜŞENİ

(ö. 892/1487)

XV. yüzyılın

önde gelen Halvetî şeyhlerinden,
mutasavvıf şair.

Daha çok şiirlerinde kullandığı Rüsenî mahlasıyla tanınmaktadır. Asıl adı Ömer, lakabı Dede, künyesi Ali ibnû binti Umur Bey'dir. Babası hakkında bilgi bulunmadığı gibi anne tarafından dedesi olan Umur Bey'in de hangi Umur Bey olduğu belli değildir. Hayatıyla ilgili en geniş bilgiyi veren son devir kaynaklarından *Tuhfetü'l-mücâhidîn*'e göre dedesi, Yıldırım Bayezid'in emirlerinden Kara Timurtaş Paşa'nın oğlu Gazi Umur Bey'dir (vr. 284^a); ancak *Lemezât*'ta Aydın oğlu Umur Bey olduğu belirtilmektedir (vr. 246^a). Kendi ifadesine göre Aydın-ili'nden olan ve bu sebeple Rüsenî mahlasını kullandığını belirten şairin dedesinin, bölgede Osmanlılar'dan önce hüküm süren Aydınoğulları sülâlesinden elli yıl ara ile beylik yapan iki Umur Bey'den biri, kuvvetli bir ihtimalle de birincisi olabileceğini kabul etmek daha uygun görünmektedir. Nitekim Rüsenî, günümüzde İzmir ile Aydın vilâyetlerinin yer aldığı Aydın-ili bölgesinin o zamanki belli başlı merkezlerinden Güzelhisar'a bağlı Tire'den olduğunu belirtmektedir (*Neynâme*, beyit nr. 982; *Miskinlik Kitabı*, beyit nr. 145). Rüsenî'yi yakından tanıdığı anlaşılan Sehî Bey de onun Yenice köyünde doğduğunu söylemektedir (*Tezkire*, s. 193). Geç devir kaynakları doğum yılı olarak 820'yi (1417) verirlerse de bunun ispatlanması mümkün olmadığı gibi bazı zaruretlerden dolayı on yıl kadar geriye götürülmesi gerekmektedir (bk. Uzun, *Dede Ömer Rüsenî*, s. 10-12). Kaynakların "Siddîkî" diyerek Hz. Ebû Bekir'e dayandırdıkları nesebini tahkik etmek mümkün değildir, ancak bunun uzak bir ihtimal olduğunu belirtmek gerekir.

Yetişmesinde ve tasavvufa intisabında önemli rolü bulunan ve Monlâ-yı Rûmî olarak tanınan ağabeyi Alâeddin Ali Anadolu'daki ilk Halvetî meşâyihinin önde gelenlerinden biridir. Bundan dolayı Rüsenî'nin ilmi ve tasavvufî yönden tanınmış bir aile muhiti içinde yetiştiğini söylemek mümkündür. Kaynakların birçoğuna göre medrese tahsilini Bursa'da yapmıştır; ancak *Tuhfetü'l-mücâhidîn*'de İstanbul'da okuduğuna dair bir kayıt vardır (vr. 284^a). Sehî Bey'in, Rüsenî'yi hemşehrisi ve Fâtih devrinin meşhur di-

van şairlerinden Melîhî'nin yakın dostu olarak göstermesi, onun tahsil hayatının bir devresinde İstanbul'da bulunduğuna işaret sayılabilir.

Rüsenî ile ilgili aydınlatılması güç bir mesele de onun Bursa'da Yeşilmedrese'de Çandarlı İbrâhim Paşa'ya müfîd olduğu yolundaki bilgidir (a.g.e., vr. 284^a). Fakat Çandarlı ailesine mensup iki İbrâhim Paşa'dan hiçbir müderrislik yapmadığı gibi Yeşilmedrese'nin müderrisleri arasında bu tarihlerde vazife yapmış İbrâhim adlı bir müderris bulunmamaktadır (Baltacı, s. 492-496; Bilge, s. 120-122). Yeni yayınlarda görülen, Rüsenî'nin bu medreseye müderris tayin edildiği şeklindeki ifadelerse (*Türk Klasikle-ri*, III, 45) menâkıb türünden kaynaklarda yer alan bilgilerin kontrolsüz olarak aktarılmasından doğmuştur. Ancak bu bilgilerden, Dede Ömer Rüsenî'nin iyi bir medrese tahsili gördüğü, devrin ilim ve edebiyat muhitlerinden faydalanarak her iki bakımdan da iyi yetiştiği anlaşılmaktadır. Onun bu devrede yazdığı "melâhî" (zevkperest) türdeki şiirlerinin edebî muhitlerde beğenildiğine dair bilgiler, kendisinin daha o zaman bir şair olarak kabul edildiğini göstermektedir (Sehî, s. 191).

Rüsenî, Bursa'da bulunduğu sırada hakkında çıkan bir dedikodu ve gördüğü rüya sebebiyle oradan ayrılarak Lârende'de bulunan ağabeyi Alâeddin Ali'nin yanına gitti. Lârende'de onun da telkin ve tesiriyle tasavvufa yönelmeye karar verdi. Devrin büyük mutasavvıflarından, Halvetiyye tarikatının pîr-i sânisî kabul edilen Seyyid Yahyâ-yı Şîrvânî'nin (ö. 868/1463-64) yanına Bakû'ye giderek ona intisap etti. Kısa bir sürede sülûkünü tamamlayarak Şîrvânî'nin halifesi oldu ve Anadolu'da irşadla görevlendirildi. Ancak mürşidinden uzak kalmamak için onun rızâsıyla Karabağ, Berdea ve Gence gibi civar bölgelerde irşada başladı.

Dede Ömer bir taraftan buralarda Sün-nîliğin yayılmasına hizmet eden mües-sir bir şeyh olarak vazife yaparken bir taraftan da öncekilerin aksine ilâhî nitelikte dinî-didaktik şiirler yazmaya başladı. Şeyhinin vefatından sonra da onun yerine geçti. Akkoyunlular'dan Uzun Hasan'ın, Karakoyunlular'ı yenerek Tebriz'i başşehir edinmesinin (872/1467) ardından İbrâhim Gülşenî'yi göndererek kendisini davet etmesi üzerine Tebriz'e gitti ve sultanın hanımı Selçuk Hatun'un

DEDE ÖMER RÜŞENİ

kendisi için yaptırdığı dergâha yerleşti (873/1468'den sonra). Bundan sonra Rüşenî, Uzun Hasan'ın sarayında her cuma günü âlim ve sanatkarlarla yapılan toplantılarda daima en büyük saygıyı gören bir şeyh olmuştur.

Dede Ömer Rüşenî Uzun Hasan'ın vefatından sonra (1478) oğulları Sultan Halil (1478) ve bilhassa Akkoyunlular'ın en büyük hükümdarlarından, âlim ve sanatkarların koruyucusu olan Sultan Yâkub (1478-1490) zamanlarında da aynı saygı ve itibarı gördü. Kendisi de şair olan Sultan Yâkub çeşitli ihsanlarla daima Rüşenî'nin hizmetinde bulunarak Cihan Şah Hankahı'nı ona tahsis etti (Muh-yî, s. 91; Uzun, *Dede Ömer Rüşenî*, s. 32-33). Dede Ömer Rüşenî Farsça bir şiiriyle övdüğü bu hükümdar zamanında Tebriz'de 892'de (1487) vefat etti ve tekkesinin hazîresindeki türbeye defnedildi. Rüşenî'nin hayatındaki bu son yirmi yıllık Tebriz devresi, onun tasavvufî şöhratinin gittikçe artan bir şekilde yayıldığı, tasavvufî mesnevilerini kaleme aldığı, şair olarak da ününün arttığı, hatta yazdığı şiirlerin diyâr-ı Rûm'a ve İstanbul'a kadar ulaşıp onlara nazîrelerin yazıldığı bir devredir. Ayrıca Halvetiyye'nin Rüşeniyye kolunu kendi adlarıyla Kahire'de devam ettirecek olan İbrâhim Gülşenî (Gülşeniyye), Şeyh Demirtaş (Demirtaşıyye) ve Şâhin Halvetî gibi büyük şahsiyetleri de bu sırada yetiştirmiştir. Rüşenî'nin tasavvufî bakımdan diğer bir özelliği de Halvetiyye tarikatının esaslarından biri olan "esmâ-i seb'a"yı on ikiye çıkarmış olmasıdır (bk. RÜŞENİYYE).

Rüşenî'nin divanında yer alan şiirleri onun kuvvetli bir divan şairi olduğunu göstermektedir. Dinî-tasavvufî konuları ise Mevlânâ'nın *Meşnevî*'sinden hareketle didaktik tarzda yazdığı telif-tercüme mesnevilerinde ele almıştır. Eski Anadolu Türkçesi ile Âzerî Türkçesi özelliklerinin iç içe bulunduğu şiirlerinde açık ve nükteli bir anlatım, didaktik fakat samimi bir eda hâkimdir. Rüşenî'nin şiirleri arasında münâcâtı ile na'atları'nın ayrı bir yeri vardır. Divanı ve mesnevileri içine âdeta serpiştirilmiş bir halde bulunan bu manzumelerde sıcak bir lirizm, samimi yakarışlarla ilâhî aşk ve Allah'a yakınlık duyguları işlenmiştir. *Miskinliknâme*'nin başındaki uzun münâcât bunların en güzel örneklerinden biridir. Kaside, gazel, rubâî ve beyitlerindeki na'atları ise onun şairlik kudretini ortaya koyan parçalar olarak daha da değerlidir.

Eserleri. 1. *Divan*. Türkiye'de ve Türkiye dışındaki pek çok kütüphanede mevcut yetmişten fazla nüshasında bazı küçük değişikliklerle birlikte birkaç münâcât, beş na't, beş terciibend, dört terki-bibend, doksan kadar gazel, 100'den fazla tuyuğ, rubâî ve beyit bulunmaktadır. Tesbit edilebilen en eski tarihli tam nüshası, İstanbul'da Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan (nr. 1152) ve içinde diğer eserlerinin de yer aldığı 959'da (1552) istinsah edilmiş külliyat halindeki yazmadır (diğer nüshalar ve tavsifleri için bk. Uzun, *Dede Ömer Rüşenî*, s. 64-101). Ayrıca 940'ta (1534) hazırlanmış *Câmiu'l-meânî*'de, *Çobannâme* dışında külliyattaki diğer eserlerden yapılmış geniş çapta seçmeler yer almaktadır. Tertip bakımından bütün yazmalardan farklı olan ve *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Yazma Divanlar Kataloğu*'nda en eski tarihli nüsha olarak gösterilen İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki yazma (TY, nr. 797) yanlış ciltlendiğinden, *Miskinnâme* mesnevisinin yazıldığı tarih olan 889 (1484) yılı istinsah tarihini zannedilmiştir. Ayrıca *Çobannâme* ile başlayan nüshada bu eserin başındaki Farsça mukaddime Tahir Üzgör tarafından divanın dîbâcesi olarak kaydedilmişse de (*Türkçe Divân Dîbâceleri*, s. 5) yanlıştır. 2. *Çobannâme*. Yazılış sebebinin belirtildiği Farsça mensur bir mukaddime ile başlayan eser, *Meşnevî*'deki "Müsâ ile Çoban" adlı kıssanın Rüşenî tarafından yapılmış genişçe bir tercümesidir. Yaklaşık 1000 beyit kadar olup yirmi beş bölümden meydana gelen *Çobannâme*, mesnevileri içinde en erken kaleme alınanıdır ve, "Kıssa-i Çûbân için ey ehl-i dil / Fahr-i cihân fahrini târih bil" beytindeki "fâhr-i cihân fahrî" ibaresinin ebced hesabına göre 880'de (1475-76) tamamlanmıştır. Rüşenî'nin eserlerinin külliyat halindeki yazmalarının hepsinde bulunduğu gibi müstakil yazmalarına da rastlanmaktadır (İÜ Ktp., TY, nr. 9385; Hacı Selim Ağa Ktp., Kemankeş, nr. 393). 3. *Miskinliknâme*. *Miskinnâme* diye de anılan bu didaktik manzume, Rüşenî'nin mesnevileri içinde tamamıyla telif bir eser olması yanında onun tasavvufî anlayışını ortaya koyması bakımından da önem taşımaktadır. 889'da (1484) tamamlanan ve Mevlânâ'nın *Meşnevî*'si gibi çağrışımlara dayalı bir yapı ve muhtevaya sahip olan eser, 100 beyti münâcâtтан ibaret 128 beyitlik bir girişten sonra başlamakta, çoğunlukla "hikâyet" başlığı altında otuz

dört bölümden meydana gelmektedir. Bu bölümlerde Hz. Peygamber ve ashabının başından geçen ibret verici olaylar, evliya menkıbeleri, çeşitli hikâyeler daima tasavvufî bir yorumla anlatılmıştır. *Miskinnâme*'nin önemli bir özelliği de bölümleri arasında, Türk tasavvuf edebiyatında ancak birkaç örneğine rastlanan manzum tasavvuf tariflerinden en tanınmış ikisinin yer almasıdır. "Der Beyân-ı Tasavvuf Güyed" ve "Ta'rîf-i Diğer" başlıkları altında toplam altmış dokuz beyit tutan (Uzun, *Dede Ömer Rüşenî*, s. 129-139; beyit nr. 152-180, 181-221) bu tariflerin ardından "Süfî tâ Mânend-i Hâk ne Şevad Pâk ne Şevad" (süfî top- rak gibi olmayınca tertemiz olamaz) ve "Der Ta'rîf-i Süfî Güyed" başlıklı iki bölümde de (a.e., s. 148-158; beyit nr. 267-305, 306) tasavvuf ehlinin nasıl olması gerektiği anlatılmaktadır. 1181 beyit olan bu eser üzerinde Mustafa Uzun bir doktora çalışması yapmıştır (bk. bibl.). 4. *Neynâme*. Konusunu *Meşnevî*'nin ilk on sekiz beytinden alan, aynı vezinde yazılmış bir tercüme ve şerh mahiyetindeki eser 1028 beyittir. Hâtimesiyle birlikte yirmi dört bölüm olan mesnevinin aslında belli bir adı yoktur. Başta ney konusunda yazılmış bazı bölümlerin ardından tasavvufî aşka dair izahların yapıldığı kısımlar gelmektedir. *Neynâme*'nin önemli bir özelliği, Rüşenî'nin son bölümlerde ağabeyi Molla Alâeddin Ali hakkındaki beyitlerde kendisi, doğum yeri ve ailesi hakkında bazı bilgiler vermesidir. *Neynâme*'nin de Mustafa Uzun tarafından edisyon kritiği yapılmıştır (İstanbul 1990). 5. *Kalemnâme*. "Der Sifât-ı Kalem ü Medh-i Ū Güyed" başlığını taşıyan mesnevi, yazmalarına göre değişmekle beraber yaklaşık 250 beyit hacmindedir. İlk 100 beytinde kalemde bahsedilmekte, geri kalan beyitlerinde bazı hikâyelerle tasavvufî yorumlar yer almaktadır. Hâtimesi bulunmayan bu risâle tamamlanmamış intibakı vermektedir.

Rüşenî'nin divanındaki kaside, gazel ve rubâîlerinden bir kısmı, *Miskinnâme*'nin bazı bölümleri ve diğer mesnevilerinden yapılmış bir seçme, Edirne'deki Veli Dede Hankahı postnişini Seyh Şuayb Şerefeddin Edirnevî tarafından *Âsâr-ı Aşk* adıyla ve kısa bazı açıklamalarla birlikte yayımlanmıştır (Dersaadet 1316).

Kütüphanelerdeki araştırmalar sırasında Rüşenî'ye ait kaynaklarda adı geçmeyen bir esere rastlanmıştır. Nüshaları nâdir olarak görülen bu eser Kâdî Beyzâvî'nin tefsirinin hâşiyesidir. Eserin, Süleymaniye Kütüphanesi'nde *Hâşiye*

'ale'l-*Kādi Beyzâvî* adıyla kayıtlı bir nüshası (Yeni Medrese, nr. 1755/24) ile Millet Kütüphanesi'nde (Ali Emîrî, Arabî, nr. 4670) sadece Bakara sûresini içine alan bir bölümünün bulunduğu bir yazması na rastlanmıştır. Bazı kataloglarda *Pend-nâme* adıyla kaydedilen eseri ise müstakil bir kitap olmayıp Sehi'nin, "mev'iza üslûbunda çok hakâyık ve dekâyık ve nice maârif cem edip..." diyerek vasıta beytini verdiği terciibendidir (Süleymaniye Ktp., Tarlan, nr. 59/2).

Rüşenî'nin sade Türkçe ile yazılanları gibi konunun gerektirdiği terim ve tabirlerle tumturaklı bir şekilde kaleme alınan şiirleri de devrinden başlayarak büyük rağbet görmüştür. Bunlara birçok nazîreler yazılmış, ayrıca onu aşkın şiiri çeşitli makamlarda bestelenerek tekkelerde yakın zamanlara kadar okunmuştur. Bunlar arasında, günümüzde de özellikle mevlidlerde tevşih olarak okunan, "Çün doğup tuttu cihan yüzünü hüsnün güneşi / Kim ola sevmeye bu vec-hile sen mâh-veşi" beytiyle başlayan na't, aralarında Nahîfî, Nazîm, Kânî, meşhur hattat ve şeyh Râkım Efendi, Müstakim-zâde Süleyman Sâdeddin gibi şairlerin de bulunduğu yirmiyeye yakın kişi tarafından yirmi beş defa tahmis edilmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Dede Ömer Rüşenî, *Neynâme* (haz. Mustafa Uzun), İstanbul 1990, s. V, VI, XVII-XVIII, 95-96, 101-102; Lamîî, *Nefahât Tercümesi*, s. 567-568; Sehi, *Tezkire* (Kut), s. 191-193; Hacı Ali Âlî, *Tuhfetü'l-mücâhidîn*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3404, vr. 284^a, 286^b, 584^a-586^a; Mecdî, *Şekâik Tercümesi*, s. 282; Muhyî-i Gülşenî, *Menâkıb*, bk. İndeks; Cemâleddin Hulvî, *Leme-zât-ı Hulviyye ez Lemeât-ı Ulviyye*, Süleymaniye Ktp., Dügümlü Baba, nr. 565, vr. 246^{a-b}; Harîrîzâde, *Tibyân*, nr. 430-432, vr. 60^b, 68^b; Hüseyin Vassâf, *Seftne*, vr. 60^{a-b}, 61^a; Osmanlı Müellifleri, I, 68; Bursalı Mehmed Tâhîr, *Aydın Vilâyetine Mensup Meşâyih, Ulemâ, Şuarâ, Müverrihîn ve Etibbânın Terâcim-i Ahvâlî*, İzmir 1324, s. 12; Uzunçarşılı, *Anadolu Beylikleri*, s. 194-196; W. Hinz, *Uzun Hasan ve Şeyh Cüneyd* (trc. Tefik Bıyıklıoğlu), Ankara 1948, s. 103; Himmet Akın, *Aydinoğulları Tarihi Hakkında Bir Araştırma*, Ankara 1968, s. 39-55, 66, 220; Baltacı, *Osmanlı Medreseleri*, s. 491-496; Yakup Çiçek, *Harîrîzâde Mehmed Kemaleddin: Hayatı-Eserleri ve Tibyânü ve-sâilî'l-hakâik fî beyânî selâsî'l-t-ârâik Muh-tevası ve Kaynakları* (İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü öğretim üyeliği tezi, 1982), İSAM Ktp., nr. 3572-1, s. 300-302; Mustafa Uzun, *Dede Ömer Rüşenî Hayatı, Eserleri ve Miskinlik-nâme Mesnevisi* (Edisyon Kritik), (doktora tezi, 1982), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; a.mlf., "Câmiu'l-meânî", *DİA*, VII, 111; Mustafa Bilge, *İlk Osmanlı Medreseleri*, İstanbul 1984, s. 117-122; Tahir Üzgör, *Türkçe Divân Divâceleri*, Ankara 1990, s. 5.

MUSTAFA UZUN

DEDE PAŞA

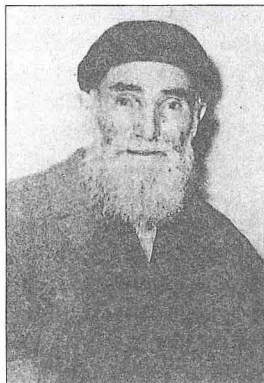
(1884-1974)

Son devir Nakşibendî-Hâlidî şeyhlerinden.

Bayburt'un Aşağı Lori (Yazıbaşı) köyünde doğdu. Asıl adı Mûsâ'dır. Büyük dedesinin adına izâfeten Dede Paşa adıyla şöhret buldu. Babası İzni Ağalar diye anılan, misafirperverlikleriyle meşhur bir aileye mensup olan Hacı Hüseyin Efendi, annesi Seyyidler lakabıyla tanınan bir aileden Gülhanım'dır.

Küçük yaşta yetim kalan ve geniş bir arazinin vârisi olan Mûsâ, dayısının yanında büyüdü. Sıbyan mektebini ve rüşdiyeyi bitirdi. Bu arada dinî tahsilini tamamladı. On sekiz yaşlarında iken Nakşibendiyye tarikatının Hâlidî koluna mensup Erzincanlı Şeyh Beşir (Buyruk) Efendi'ye intisap etti. Tarikat silsilesi Muhammed Sâmi, Abdurrahman Tâgî, Seyyid Sıbgatullah Arvâsî, Seyyid Tâhâ yoluyla Nakşibendiyye'nin Hâlidîyye kolunun kurucusu Hâlid el-Bağdâdî'ye ulaşır. Beşir Efendi, Doğu Anadolu'da yaygın bir şöhrete sahip olan Muhammed Sâmi Efendi'nin halifesidir. Muhammed Sâmi, 1300 (1883) yıllarında Erzurum'un Hınıs ilçesinde muallim olarak çalışırken şöhretini duyduğu Abdurrahman Tâgî'yi tanımak için Nursin'e giderek kendisine intisap etti. 1886 Ekiminde Abdurrahman Tâgî tarafından irşad için Erzincan'a gönderildi. Kırtıloğlu adıyla anılan tekkeyi kurarak Erzincan ve yöresinde irşad faaliyetlerine başlayan Muhammed Sâmi, Hâlidîyye'nin Doğu Anadolu'dan İç Anadolu'ya kadar yaygınlık kazanmasını sağladı. *Râbîta-i Nakş-i Hayâl* adlı bir divanı bulunan Sâlih Baba (ö. 1906) başta olmak üzere birçok mürid yetiştirdi.

Dede Paşa Beşir Efendi'ye intisap ettikten sonra sürekli onun yanında ve hizmetinde bulundu. Erzincan'ın Ruslar tarafından işgal edilmesi üzerine (1917)

Dede Paşa

Tokat'ın Zile ilçesine gitti ve kısa bir süre burada kaldıktan sonra Erzincan'a döndü. Beşir Efendi'nin vefatından sonra (1932) kırk yıldan fazla bir süre şeyhlik yaptı. Soyadı Kanunu çıktığında Baş-türk soyadını aldı. Her yıl arazisinden elde ettiği gelirin büyük bir kısmını ihvana verilmek üzere Erzincan'daki Kırtıloğlu Tekkesi'ne bırakırdı. Kışın Bayburt'un merkezinde Sarı Konak adıyla anılan evinde mürid, misafir ve ihtiyaç sahiplerine kapılarını açar, yaz aylarında Bayburt'un Aşağı Lori köyündeki arazisiyle ilgilenirken irşad faaliyetlerini de sürdürdü. Dede Paşa 1950'den sonra Türkiye'nin bütün yörelerini gezerek çok sayıda müntesip edindi. Bunun sonucu olarak başta Erzincan, Erzurum, Bayburt, Gümüşhane olmak üzere İstanbul, Ankara, İzmir, Bursa gibi büyük merkezlerde halifeleri ve müntesipleriyle irşad faaliyetini yaygınlaştırdı. Dede Paşa vefat edince Erzincan Terzi Baba Mezarlığı'na defnedildi. Silsilesi ölümünden sonra halifesi Abdürrahim Reyhan tarafından sürdürülmektedir.

Tevazuu, şeriata bağlılığı ve cömertliğiyle sohbetlerine katılan hemen herkesi etkileyen Dede Paşa, kendisini ziyarete gelenlere ve müridlerine söylediği, "Sizler bizim büyüğümüzünüz, biz size hizmet etmekle şeref kazanırız" sözleri ve bu sözlere uygun tavırlarıyla çok büyük saygı gördü. Ona göre tasavvuf Allah'ı bilmek, Allah'ı bulmaktır. Allah nasıl bulunursa O'nu öylece aramak icap eder.

BİBLİYOGRAFYA :

Fehmi Kuyumcu, *Salih Baba Divanı*, Ankara 1979, s. 23-29; a.mlf., *Evlîyanın Dilinden*, Ankara 1983, s. 38-47; Tahir Erdoğan Şahin, *Erzincan Tarihi*, Erzincan 1987, II, 287, 292; Mehmet Kadoğlu, *Tasavvuf Sohbetleri* [bs. yeri ve yılı yok], s. 10-18.

NURETTİN ALBAYRAK

DEDE SULTAN

(ö. 822/1419)

Bedreddin Simâvî'nin müridlerinden olup giriştiği isyan hareketleri sonunda idam edilen Börklüce Mustafa'nın halk arasındaki unvanı (bk. BEDREDDİN SİMÂVÎ).

DEF

(الدف)

Çok eski devirlerden beri tanınan ve genelde ritim için kullanılan bir çalgıdır. Kelimenin aslı Sumerce *dap* olup Akkadca aracılığıyla Arapça'ya ve diğer Sâmi